

українському суспільстві. Саме тому реалізація конструктивної ролі демократичної політичної культури особистості в умовах соціально-економічних, політико-правових і соціокультурних перетворень в Україні є надзвичайно важливим завданням громадянського суспільства.

Література:

1. Андропова І. Ф. Еволюція політичної культури в незалежній Україні : Дис. на здобуття наук. ступ. канд. істор. наук / І. Ф. Андропова. – К., 2005.
2. Гозман Л. Я. Самоактуализационный тест / Л. Я. Гозман, М. В. Кроз, М. В. Латинская. – М. : Российское педагогическое агентство, 1995.
3. Грабовська І. Перспективи ґендерної антропології як складової гуманітарної освіти в Україні / І. Грабовська // ПостМетодика. – 2006. – № 37 (71). – С. 19 – 26.
4. Введение в гендерные исследования : Учебное пособие / Под ред. И. Жеребкиной. – СПб. : Алетейя, 2001. – 240 с.
5. Знаков В. В. Методика исследования макиавеллизма личности / В. В. Знаков. – М. : Смысл, 2001. – 120 с.
6. Карпов А. В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики / А. В. Карпов // Психологический журнал. – 2003. – № 5. – С. 45 – 57.
7. Клецина И. С. Гендерная социализация : Учеб. пособие / И. С. Клецина. – СПб. : Алетейя, 2004. – 360 с.
8. Клименкова Т. А. Насилие как основа культуры патриархатного типа. Гендерный подход к проблеме / Т. А. Клименкова // Гендерный калейдоскоп : Курс лекций / Под общ. ред. М. М. Малышевой. – М. : Академия, 2002. – С. 121 – 146.
9. Кун М. Эмпирические исследования установок личности на себя / М. Кун, Т. Макпартленд // Современная зарубежная социальная психология. Тексты. – М. : МГУ, 1984. – С. 180 – 188.
10. Муздыбаев К. Лocus контроля в исследованиях массовой коммуникации / К. Муздыбаев // Современные методы исследования средств массовой коммуникации. – Таллин : ТГУ, 1983. – С. 222 – 225.
11. Муздыбаев К. Измерение надежды / К. Муздыбаев // Психологический журнал. – 1999. – № 4. – С. 26 – 35.
12. Шемелюк І. Я. Короткий індекс самоактуалізації та шкала ясності Я-концепції як показники особистісної зрілості / І. Я. Шемелюк // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – № 6. – С. 26 – 27.

Тамара Говорун

ґендерні аспекти економічної соціалізації

Аналізуються статистичні дані щодо економічного статусу та ґендерних настановлень статей в шлюбно-сімейній і професійно-кар'єрній сфері, їх несиметричність та амбівалентність.

The analysis concerning female and men social-economical status and gender orientations in family settings and career aspirations was provided.

Запровадження політики ґендерної рівності стає в Україні одним із важливих напрямків розбудови громадянського суспільства. Згідно із міжнародними зобов'язаннями планується до 2015 року забезпечити статеве співвідношення на рівні не менше 30% частки жіночої статі у представницьких органах влади і на вищих щаблях вертикалі влади, скоротити наполовину розрив у доходах жінок і чоловіків. Актуальність теми зумовлена тим, що фактор ґендеру є стрижневим в оцінці психології суспільного буття, соціально-економічного, етнокультурного функціонування малих та великих груп на різних щаблях їх функціонування - від мікро до макрорівнів. Запровадження ґендерного виміру в контексті

аналізу життєдіяльності людей є індикатором демократичності та гуманістичності суспільного устрою, домінуючих цінностей, ідеалів, прагнень.

Психологічна наука є однією з тих галузей гуманітарних знань, яка зробила значний внесок у дослідження ролі ґендерного чинника в розвитку особистості, життєдіяльності інституту сім'ї, професійних, громадсько-політичних організацій, структури влади, самоврядування тощо. У центрі уваги цієї роботи є аналіз досліджень ґендеру на теренах економічної психології, її теоретичні і методичні засади, напрями на перспективу.

Об'єктом дослідження є соціально-психологічні чинники, які зумовлюють диференціацію ролей, статусу, можливостей та обмежень статей у функціонуванні українського соціуму.

Мета дослідження полягає в проведенні теоретичного аналізу ґендерних явищ в українському соціумі як засадничих для проблематики економічної соціалізації. Відповідно до мети в дослідженні вирішувались такі завдання:

- визначити поняття та феноменологію явища ґендеру як наскрізної характеристики соціальної стратифікації суспільства;

- описати модель традиційно та егалітарно зумовленої статево-рольової поведінки;

- висвітлити проблематику ґендерних взаємин в Україні, яка є найбільш актуальною для розвитку дорослих.

Методологічні засади ґендерного аналізу передбачають інтеграцію гуманістично-екзистенційного та когнітивно-поведінкового теоретичних підходів, які найбільшою мірою реалізують принципи розвитку, активності, суб'єктності, детермінізму та системності.

Економічний напрям психологічних досліджень, у центрі уваги якого перебувала система громадсько-політичних стосунків, а саме культурно-освітні, економічні, професійні, виборчі, юридичні права чоловіків і жінок, а також функціонування інституту сім'ї з традиційним та нетрадиційним розподілом ролей і обов'язків, дав поштовх розробці таких психологічних категорій, як статеві стереотипи в масовій свідомості, ґендерні ролі та настанови, домінантна та партнерська сім'я, фемінність та гіперґендерна поведінка, андрогінія тощо.

Сучасні ґендерні дослідження ґрунтуються на дотриманні єдності таких принципів, яких мусять дотримуватись психологи незалежно від об'єкта та предмета досліджень. Передусім, це парність вибірки, яка дає змогу проаналізувати ступінь поляризації чи тотожності двох груп емпіричних показників. Так, наприклад, розвиток стосунків матері і доньки не може вважатись ґендерною темою, принаймні, без вивчення аналогічних стосунків між батьком і донькою або матір'ю та сином. По-друге, це - врахування етнокультурного чинника, який вносить свої корективи в інтерпретацію даних. По-третє, результати ґендерних досліджень базуються на широкому застосуванні методів математичної статистики, обрахуванні вірогідності, надійності тих чи інших висновків щодо відмінностей показників чоловічої і жіночої вибірки. Особливу роль при цьому відіграє застосування мета - аналізу як статистичного методу вторинного порівняння результатів уже наявних досліджень різних авторів з проблеми та визначення ступеня диференціації даних чоловічої і жіночої вибірки як незначної, середньої чи великої.

Методика та організація дослідження.

В оцінці соціально-економічного становища чоловічого і жіночого населення

працездатного віку, його динаміки, а також освітнього статусу, професійних орієнтацій на ринку праці використовувався статистичний аналіз соціологічних даних, представлених Держкомстатом України, Українським інститутом соціальних досліджень, Державним інститутом проблем сім'ї та молоді, а також Звітами з людського розвитку згідно з Програмами розвитку ООН. Статеві відмінності в побудові індивідуальних сценаріїв економічного життя в часовій перспективі (сьогоденні і в майбутньому) досліджувалися нами методом контент-аналізу 113 жіночих та 57 чоловічих творів на тему «Я через 10, 20 і більше років», написаних студентами Київського, Тернопільського та Чернігівського педагогічних університетів, а також підготовлених ними само презентацій «резюме», для уявного працевлаштування в умовах «жорсткої» конкуренції.

Зіставлення сценаріїв майбутнього економічного життя проводилось якісно-кількісним аналізом частоти визначених нами смислових одиниць, на які створювалась установка до початку складання наративу. Він мав розгортатися щодо особистих досягнень в таких напрямках:

- Рівень освіти за спеціальністю, перепідготовка, додаткові освітні курси, спеціалізації, перекваліфікація.
- Характер професійної діяльності (вимоги до особистості, ступінь складності функціональних обов'язків).
- Соціально-економічний статус (рівень посадової платні, значущість посади в посадових інструкціях).
- Кар'єрне просування службовими сходами, досягнутий щабель в управлінській структурі.
- Трудова зайнятість (повна, часткова, сумісництво посад, гнучкий графік, не працює).
- Участь в громадянсько-політичному житті (членство в партійних, неурядових організаціях та об'єднаннях).
- Шлюбно-сімейні стосунки (освіта та соціально економічний статус шлюбного партнера, кількість дітей, родичів на утриманні).
- Спосіб ведення домашнього господарства (хто відповідає, механізація праці, розподіл сімейних ролей).
- Вільний час (заняття спортом, активне-пасивне дозвілля, хобі).
- Стан фізичного здоров'я та зовнішні дані.
- Власність (нерухома, «рухома», заощадження, рівень матеріального достатку).

Презентовані резюме аналізувались з позиції частотності та рейтингового місця вказаних в них особистісних властивостей та досягнень як мотивації економічної поведінки.

Стандартизовані інтерв'ю проводились з 17 жінками та 30 чоловіками різного віку, які досягли високих успіхів у професійній (науковій, культурно-і освітній, громадсько-політичній, медичній та підприємницькій діяльності). Застосовувався також контент аналіз записів роботи двох статево-змішаних різновікових фокус-груп на тему «Навіщо жінці кар'єра?», які проводились у рамках діяльності неурядової жіночої організації у м. Києві.

Результати аналізу проблеми.

Поняття «Гендерна нерівність» у контексті економічної соціалізації визначається у різний спосіб - рівності можливостей обійняти ту чи іншу посаду, рівність винагороди за виконану працю та в доступі до матеріальних ресурсів, рівності в отриманні бажаної професійної освіти та місця праці тощо.

Взаємозв'язок об'єктивних і суб'єктивних параметрів економічного успіху є основною засадою гендерного аналізу позицій чоловіків і жінок на ринку праці, де позитивний результат у кар'єрі «ділиться» на показники суб'єктивного задоволення, які в одних випадках посилюють Я-концепцію працівника, а в інших можуть цілковито знівелювати його професійні досягнення, демонструючи втрату самого себе і власних цінностей заради мотиву обійняти посаду та утримуватись на піку «соціального капіталу».

Дотримання гендерного паритету у функціонуванні сім'ї простежують за низкою індикаторів, серед яких чільне місце посідають - такі:

- взаємозамінність сімейних ролей та обов'язків;
- відсутність упередженого ставлення до людини та її діяльності на основі її статевої належності;
- забезпечення рівних прав і можливостей кожного члена сім'ї, в першу чергу дітей, в соціалізації незалежно від статі.

Існують також і певні гендерні відмінності в тих чинниках, які впливають на задоволеність шлюбно-сімейними стосунками. Вони насамперед пов'язані з уявленнями про гендерні ролі в сім'ї, які можуть вносити як значне напруження в подружню взаємодію, так і задоволення основними аспектами життєдіяльності родини. Особливості сформованих уявлень про характер гендерних ролей в сім'ях невеликих та інших міст представлені в таблиці 1.

Порівняльний аналіз відповідей чоловіків та жінок малих і інших міст дає

підстави для висновку, що жіноцтво є більш орієнтованим на партнерство з чоловіком у реалізації функцій сім'ї, значно вище поціновує роль вищої освіти, фінансової самодостатності, більш критично ставиться до домашнього господарства як сфери самореалізації особистості, до обмеження призначення жінки колом родини і материнством. У цілому чоловіки виявляють більш традиційні погляди щодо сімейного рівноправ'я. Так, вони погоджуються з тим, що обидві статі мають «брати рівноцінну участь у вихованні дітей і вирішенні сімейних питань» (93 % — за, 7 % — проти), а також з тим, що «чоловіки здатні бути такими ж турботливими вихователями своїх дітей, як і жінки» (91 % — за, 9 % — проти), не заперечують проти того, що «фінансовий внесок у сімейний дохід мають робити як чоловік, так і дружина» (76 % — за, 24 % — проти), щоб «домогосподарювання жінки вважалось таким же способом реалізації, як і суспільна праця» (62 % за, 38 % — проти). Однак чоловіки при цьому схильні оцінювати вищу освіту «важливішою для чоловіків, ніж для жінок» (49 % — за, 51 % — проти), а також «віддавати жінкам перевагу сім'ї і материнству» (80 % — за, 20 % — проти). Подібні тенденції до схилення через сімейного рівноправ'я подружжя у бік жіночої відповідальності за родину більшою мірою притаманні жителям невеликих міст у порівнянні з іншими опитаними.

В цілому дані дослідження розвіюють поширений міф про патріархальний характер внутрішньосімейних стосунків в українській родині. Попри повсякденне насадження вітчизняними ЗМІ гендерних стереотипів щодо дихотомії сімейних ролей жінки і чоловіка, молода сім'я, в тому числі і малого міста, їх успішно долає, віддаючи перевагу у своїй більшості партнерському, рівноправному та взаємозамінному типу їх побудови.

Проблема соціально-психологічних складових матеріального благополуччя, освітньо-кар'єрних досягнень статей лише починає досліджуватися на пострадянському просторі і є вже достатньо розробленою в країнах з ринковою економікою. В соціальній психології вона вивчається через призму таких питань, як складові професійного успіху в колективістичних та індивідуалістичних культурах, економічна стратифікація суспільства та його гендерна презентація, ставлення до бідності і багатства та статусно-економічна ідентифікація чоловіків і жінок, диференціація їх економічної соціалізації, уявлення про вартість грошей, мотивація домашньої, репродуктивної, суспільної праці тощо.

Розподіл суджень щодо сімейних сфер життєдіяльності чоловіків та жінок*

	Чоловіки	Жінки	Серед усіх опитаних	Малі міста
Бути домогосподаркою — це такий же спосіб реалізувати себе, як і працювати				
Повністю та скоріше погоджуюсь	62	47	54	56
Повністю та скоріше не погоджуюсь	38	53	46	42
Вища освіта для чоловіків важливіша, ніж для жінок				
Повністю та скоріше погоджуюсь	49	32	50	54
Повністю та скоріше не погоджуюсь	51	68	60	57
Для дитини дошкільного віку погано, якщо її мати працює				
Повністю та скоріше погоджуюсь	69	62	65	70
Повністю та скоріше не погоджуюсь	31	38	35	39
Кар'єра для жінки — це добре, але в дійсності більшість жінок віддають перевагу сім'ї і материнству				
Повністю та скоріше погоджуюсь	80	73	77	78
Повністю та скоріше не погоджуюсь	20	26	22	23
Фінансовий внесок у сімейний дохід мають робити як чоловік, так і дружина				
Повністю та скоріше погоджуюсь	76	81	78	83
Повністю та скоріше не погоджуюсь	24	19	21	16
Жінки і чоловіки мають брати рівноцінну участь у вихованні дітей і вирішенні сімейних питань				
Повністю та скоріше погоджуюсь	93	95	94	95
Повністю та скоріше не погоджуюсь	7	5	7	5
Чоловіки здатні бути такими ж турботливими вихователями своїх дітей, як і жінки				
Повністю та скоріше погоджуюсь	91	89	88	90
Повністю та скоріше не погоджуюсь	9	11	11	10
Шлюб — це застарілий спосіб організації сім'ї				
Повністю та скоріше погоджуюсь	26	20	2	
Повністю та скоріше не погоджуюсь	74	80	77	79

* За результатами опитування молодих сімей "Молода сім'я в сучасній Україні", (ДІПСМ, 2003 р.) у 7 територіально-адміністративних одиницях України: Донецькій, Черкаській, Волинській, Одеській, Київській областях, АР Крим та м. Києві. Загальна кількість опитаних становить 2196 респондентів з повних та неповних сімей.

У перехідний період розвитку суспільства, який підсилений фінансовою та економічною кризою, особливості планування та побудови власної професійно-освітньої кар'єри знаходяться на вістрі проблеми економічної соціалізації чоловіків та жінок різного працездатного віку, оскільки нерозривно пов'язані з демографічною ситуацією, станом шлюбно-сімейних стосунків, пропозиціями на ринку праці, зайнятістю та безробіттям, очікуванню нормою віддачі людського капіталу.

Диференціація змісту соціалізації статей у відповідності з патріархальними стереотипами призводить до диспропорції

чоловіків і жінок у професійному самовизначенні, що проявляється в маскулізації та фемінізації студентського контингенту середніх та вищих навчальних закладів, порушенні ґендерної асиметрії у сферах зайнятості. Так, наприклад, освітні заклади гуманітарного, медичного, соціально-культурного та педагогічного профілю мають переважно «жіночі обличчя», а військового, інженерного, транспортного, національної безпеки, державного управління тощо — «чоловічі». Отже, для рівноправного людського розвитку потрібні радикальні зрушення в ґендерній соціалізації дітей і юнацтва. Важливо відмовитися від статево

диференційованого підходу на користь розвитку індивідуалізованого потенціалу особистості.

Відомо, що ґендерний індекс людського розвитку (ГІЛР) в Україні є досить високим за параметрами освіти жінок, їхньої питомої ваги серед осіб, які навчаються для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра, спеціаліста, магістра та кандидата наук. Низький - через брак представництва українського жіноцтва на законодавчому та управлінському щаблях влади.

Специфічні проблеми порушення ґендерної рівноваги простежуються за параметрами: подвійної зайнятості жінки, її нижчим економічним статусом та рівнем заробітної плати, експлуатації ідеї одностатевої відповідальності (жінки-матері, жінки-Берегині і таке інше), сексизму при прийомі на роботу та практики сексуальних упосліджень за місцем навчання, праці, експлуатації мас-медіа образу молодої жінки і дискримінації жінки, яка вже у віці, широкої сексуальної експлуатації жіночого тіла в торговельній рекламі тощо. Порушення ґендерної рівноваги спостерігається, наприклад, в оплаті праці: жінки працюють у сферах із найнижчим рівнем заробітної плати, середній розмір якої трохи перевищує 70% заробітку чоловіків. Працюють на маломеханізованих і шкідливих для здоров'я ділянках, переважно на виконавських посадах

(62%). Жінки є останніми в переліку кандидатів на посаду і першими на звільнення при скороченні кадрів, відправленні у відпустку за власний рахунок тощо.

Економічна стратифікація населення пострадянських країн має конфігурацію трикутника, верхній кут якого представляє багате населення, невеликий сегмент за ним - середній клас, а переважна більшість - бідне населення. Оскільки жінки в професійно-економічній стратифікації суспільства посідають найнижчі місця, то ж їх частка серед бідного населення в пострадянських країнах є найбільшою.

Слід зазначити, що в промисловості, де працює від 64 до 73% чоловіків, зафіксовані найвищі зарплати, а найнижчі, які в 2,2-3,6 рази менші за згадані, - в соціальній сфері, освіті, культурі, системі охорони здоров'я, побутовому обслуговуванні, де працює від 72 до 87 % жінок.

Чи пов'язана ґендерна стратифікація галузей економіки України з економічною?

Так, це підтверджують як дані Держкомстату України, так і результати дослідження Київського міжнародного інституту соціології, отримані в процесі реалізації проекту «Проблеми жінок в Україні в перехідний період», які в узагальненому вигляді можна представити в такий спосіб (див. табл. 2).

Таблиця 2

Частка жінок, зайнятих у соціальних галузях господарства, та співвідношення платні до середньої заробітної плати чоловіків

№ з/п	Галузь	Частка працюючих жінок	Рівень заробітної плати
1.	Система охорони здоров'я	82	63,5
2.	Торгівля	76,6	73,3
3.	Освіта	75,2	72,3
4.	Культура	70,2	76,7
5.	Фінансове страхування	73,4	65,3
6.	Громадське харчування	84,4	74,3

Чому посадові оклади чоловіків у цих галузях є вищими за жіночі? Тому що оплата керівних посад, які обіймають переважно чоловіки, є набагато вищою.

Хоча законодавство України не має дискримінаційних обмежень щодо вибору чоловіками і жінками галузі трудової зайнятості, проте саме жіноцтво змушене віддавати перевагу певним сферам працевлаштування, які первісно і завідомо є економічно неплатівельноспроможними.

Розподіл статей у різних за профілем навчальних закладах прогнозує збереження економічного дисбалансу в цих сферах, адже

ґендерна асиметрія проявляється в «маскулінізації» та «фемінізації» студентського контингенту середніх, спеціалізованих, вищих навчальних закладів та відповідного їм профілю підготовки спеціалістів. Наприклад, освітні заклади гуманітарного, медичного, соціально-культурного та педагогічного спрямування залишаються привабливими для дівчат, а військової справи, національної безпеки державного управління, транспортного, інженерного, економічного та юридичного - для чоловіків. Таку ґендерну диспропорцію можна пояснити однобічністю економічної

соціалізації, а також психологічним тиском навіюваних соціумом статевих стереотипів.

Отже, з одного боку, маємо правову рівність статей на освіту і відповідні економічні домагання у сфері професійної зайнятості, а з іншого - фактичну нерівність, яку не можна ліквідувати тільки адміністративним шляхом.

Будь-які заплановані згори заходи щодо пропорційно збалансованого представництва кандидатур кожної статі при призначенні на керівні посади чи 30-відсоткового квотування для жінок, або внесення для них пільг до Трудового кодексу тощо аж ніяк не принесуть бажаної економічної рівноваги статей, якщо за ініціюванням об'єктивних змін не будуть відбуватися зміни суб'єктивні - у свідомості,

змісті ґендерних орієнтацій чоловічого та жіночого населення.

Нами здійснювався контент-аналіз сценаріїв економічного життя студентської молоді, які ми розглядали як заплановані чоловіками і жінками на часову перспективу досягнення вищих щаблів професійно-освітнього та кваліфікаційного рівня, а також ретроспективний аналіз вже здобутого соціально-економічного статусу та його складових успішними представниками двох статей старшого віку. Частотні визначення чоловіками і жінками значущих кроків у досягненні бажаного соціально-економічного статусу слугували орієнтиром для проведення якісно-кількісного аналізу наративів, окремі результати якого представлені в табл. 3.

Таблиця 3

Особливості і часові перспективи реалізації сценаріїв економічного життя
(у % до одностатевої вибірки)

№ з/п	Зміст економічної перспективи	Частота означення	
		жінками	чоловіками
1.	Орієнтація на близьку перспективу економічних досягнень	55	45
2.	Орієнтація на далеку перспективу економічних досягнень	25	42
3.	Орієнтація на найвищі щаблі кар'єри і посади	25	85
4.	Праця як заробіток і самореалізація	40	68
5.	Орієнтація на суспільний сектор праці, власний бізнес в тому числі	68	95
6.	Орієнтація на домогосподарство, сім'ю та виховання дітей	88	15
7.	Праця як необхідність матеріального забезпечення сім'ї	60	85
8.	Орієнтація на започаткування власної справи	40	78
9.	Повна зайнятість в сфері суспільної праці	52	95
10.	Відповідальність за побут, домашнє господарство	82	20
11.	Сексапільність зовнішнього виду	78	20

Порівняльний аналіз розподілу відсотків дає підстави стверджувати, що у свідомості студентської молоді продовжує діяти могутній патріархальний стереотип про природне розмежування економічних сфер самореалізації статей, підпорядкування жінки ролі господині дому, матері, вихователя, а чоловіка - професіонала, здатного матеріально забезпечити сім'ю і дітей та реалізуватись у суспільній праці.

Спостерігається мотивація економічних досягнень шляхом започаткування власної справи й у жінок. Проте їхні плани щодо приватного бізнесу обмежені стереотипно жіночими видами діяльності - модельними, рекламними, косметологічними, консультативними послугами, дизайном помешкань. Отже, жінки, як і раніше, будуть задовольнятися меншою платнею, посадою, суспільним статусом. Молоді жінки планують реалізувати себе значною мірою у вихованні

дітей та домогосподарстві. Потенціал отриманої професійної освіти спрямовується ними цілковито на сім'ю і мало орієнтований на професійну діяльність.

Аналіз протокольних записів дискусій у фокус-групах дає змогу виокремити зміст одностайно прийнятих їх учасниками суджень щодо причин ґендерних відмінностей в економічних статусах жінок і чоловіків. Головні проблеми можна представити в такий спосіб. Хоч рівень трудової активності жінок є максимальним, подвійна їх зайнятість (жінка несе основний тягар домашньої праці, доглядає за дітьми та членами родини похилого віку) стає перешкодою на шляху професійних досягнень. Жінки підпорядковують власну економічну кар'єру потребам та інтересам сім'ї; орієнтуються на професії, які дають змогу працювати за гнучким графіком або з неповною зайнятістю. Оплата в найменш економічно престижних

галузях суспільної праці (сфера обслуговування, освіта, культура, торгівля) є в Україні найнижчою. Крім того, жінки стають жертвами кар'єрної дискримінації, оскільки спрацьовує ефект «скляної стелі». Учасники фокус-груп були однотайними в тому, що ЗМІ, які працюють у сучасному українському інформаційному просторі, продовжують насаджувати традиційні ґендерні настанови, орієнтовані на виконання і вдосконалення чоловіками і жінками полярних сімейних і соціальних ролей – здатності заробляти гроші і матеріально забезпечувати сім'ю та домогосподарки.

Втілені в життя реальні історії (сценарії) переповідають чоловіки і жінки, які посідають високі позиції управлінського рівня. Узагальнимо їх коротко: спільним для обох статей є те, що професійна кар'єра, посадова праця - це передусім для них сфера самореалізації, а по-друге - спосіб матеріального забезпечення. Власна професійна кар'єра жінки ніколи не розглядалась нею чи її близькими як загроза благополуччю родини. Проте її професійне і сімейне життя були завжди взаємопов'язані, неначе сполучні посудини. Зазначимо, що підйом кар'єрними сходинками чоловіків відбувався без зіткнення з інтересами сім'ї та родини. Якщо перебіг кар'єрного зростання жінок часто супроводжувався протистоянням з чоловічим оточенням, скепсисом з їхнього боку, то подібного не спостерігалось в переповіданих нам життєвих історіях чоловіків.

Професійні та посадові здобутки більшості жінок, за їх словами, досягнуті не завдяки надзусиллям у поєднанні сімейних та професійних функцій, а шляхом залучення чоловіка до реалізації побутово-господарських та репродуктивних видів діяльності, усунення ефекту «навченої безпомічності» у всіх членів родини.

Висновки.

Серед причин того, що серед професійних груп з низькими доходами переважають жінки, є так званий суб'єктивний чинник економічної соціалізації.

Відсутність ґендерної збалансованості в здобутті професійної освіти, кар'єрних домаганнях, професійна та статусна сегрегація статей є свідченням живучості традиційних стереотипів. Вони стають перепоною насамперед на шляху розвитку професійної активності жінки. Жіноцтво затиснуте у вузькому діапазоні занять та посад із нижчим рівнем відповідальності, оплати праці, хоча здатне опанувати безліч професій, які й досі вважаються прерогативою чоловіків.

Жіноча наймана праця досить часто носить характер пристосування до сімейних обставин і сприймається жінками як другорядна. Це проявляється в установці на оволодіння найменш економічно-престижними професіями, яку обґрунтовують не лише вродженими здібностями жінки до опіки, піклування, освіти та обслуговування, але й природною орієнтацією не на керівні посади, а на виконавські ролі.

У свідомості студентської молоді все ще домінує традиційна ґендерна орієнтація на виконання чоловіками і жінками різних професійно-економічних ролей, що, з одного боку, породжує статеву асиметрію професійної освіти та трудових ресурсів, а з іншого – реальної трудової зайнятості та соціально-економічного статусу.

Ґендерна соціалізація на сучасному рівні є економічно не виваженою, оскільки обмежує особистісну самореалізацію для обох статей. Проте передусім вона обмежує підприємницький економічний потенціал жіночої статі, оскільки орієнтує на професії, які є низько оплачуваними, з обмеженим доступом до кар'єрного зростання та започаткування власної справи.

Література:

1. Антологія ґендерної теорії. – Мн.: Прописен, 2000. – 384 с.
2. Бендас Т.В. Ґендерная психология:[уч. пособие] / Бендас Т.В. – СПб.: Питер, 2005. – 431 с.
3. Берн Ш. Ґендерная психология / Берн Ш. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 320 с.
4. Власенко Н.С., Ґендерна статистика для моніторингу досягнення рівності жінок і чоловіків / Власенко Н.С., Виноградова Л.Д., Калачова І.В. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2000. – 56 с.
5. Вульф Вірджінія. Власний простір / Вульф Вірджінія – К: Видавничий дім «Альтернативи», 1999.
6. Ґендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства. – К.: Український інститут соціальних досліджень, 2002. – 121 с.
7. Ґендерний підхід в управлінні загальноосвітніми навчальними закладами: навч. посібник. – К.: Логос, 2004. – 77 с.
8. Геодакян В.А. Мужчина и женщина. Эволюционно-биологическое предназначение / Геодакян В.А. // Женщина в аспекте физической антропологии. – М.: ИЗА РАН.
9. Говорун Т.В., Ґендерна психология: навч. посібник / Говорун Т.В., Кікінежді О.М. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 212 с.
10. Грабовська І. Україна – простір ґендерних утопій чи реальних проблем / Грабовська І. // Сучасність. – 2002. – № 6. – С. 71–80.

11. Жуков К.С. Азбука избирательной компании / Жуков К.С., Карнышев А.Д. – М.: ИМА–пресс, 2001. – 328 с.

12. Калинина Е.И. Женщина и управление: формула успеха / Калинина Е.И. – СПб.: Типография Иван Федоров, 2000. – 240 с.

13. Канадська Хартія прав і свобод // <http://www.genderfund.com.ua/conceptukr.htm>

14. Максименко С.Д. Методологічні проблеми загальної психології / Максименко С.Д. // Практична психологія та соціальна робота. – 1999.

15. Мид М. Мужское и женское: исследование полового вопроса в меняющемся мире / Мид М. – М.: РОССПЭН, 2004. – 336 с.

16. Пірен М.І. Гендерні відмінності в суспільстві та їх соціопсихологічний аналіз / Пірен М.І. // Гендерні аспекти державної служби: монографія. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 335 с.

17. Формування гендерного паритету в контексті сучасних соціально-економічних перетворень: [матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 5–7 грудня 2002 р.). – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді; Український інститут соціальних досліджень, 2002. – 222 с.

Ірина Грабовська

Українська сім'я як чинник утвердження ідей гендерної рівності в сучасному суспільстві

Прослідковується вплив сімейних цінностей та практик українців на утвердження принципів гендерної рівності та партнерства як чинник, що відіграє важливу роль у трансформації сучасного українського суспільства.

The article shows the influence of family values and practices of the Ukrainians on the implementation of gender equality and partnership principles. The author emphasizes it as a factor which plays an important role in the process of Ukrainian society transformation.

Відомо, що найефективніше процес суспільної трансформації відбувається там, де він орієнтується на цінності і національний досвід певної спільноти, тобто, коли зерна нових ідей потрапляють в уже підготовлений культурний ґрунт. Процес утвердження ідей гендерної рівності у масовій свідомості українців та реальних життєвих практиках населення України не є винятком із цього загального правила. «Рівність прав та можливостей жінок і чоловіків, суворе дотримання інтересів та прав дитини у суспільстві – важливий компонент розвитку найдорожчого, що має кожна країна, - її людських ресурсів», - зазначається у документах Організації Об'єднаних Націй. Найкращим і, зрештою, єдиним відомим на сьогодні людству способом відтворення людських ресурсів (як у фізичному плані, так і в духовному) є сім'я.

Сьогодні перед українською спільнотою стоїть завдання побудови ефективного суспільства і міцної держави. І в цьому плані не можна не погодитись із думкою, що істини «Міцна сім'я – міцна держава» ще ніхто не відміняв. Тому видається цілком логічним при вирішенні конкретних питань євроінтеграційного поступу України

звертатися до історичного та культурного досвіду українського народу. Зрештою, звертатися і до традиції, хоча здавалось би, що фемінізм та гендерні принципи сучасного розвитку і традиція мало сумісні. Але ж традиція – це є не що інше, як укорінення певного народу, що знайшло своє вираження у його неповторній культурі. Інша справа, як дивитись на традицію і які традиції брати за основу.

Коли мова заходить про сімейні традиції українців, як правило, більшість авторів схиляється до уславлення так званого берегинства, розуміючи під ним традиційну патріархальну та патріархатну сім'ю з чітким рольовим і функціональним розподілом обов'язків, коли чоловік вважається головою сім'ї і покровителем (керівником) жінки, а жінка – його помічником, розрадницею та підлеглою. Чому виник й утвердився у масовій свідомості на теренах пострадянської України саме міф берегинства, можна зрозуміти, адже державний радянський фемінізм, який зобов'язував кожену жінку працювати під страхом покарання за тунеядство, розглядався у звільненій країні як форма тоталітарного примусу і наступ на права вільної людини. Тому і за простою логікою від зворотного, стверджувалося, що жінка, яка буде повернена в домівку, виведена з процесу суспільного виробництва, фактично автоматично стане вільною. Її головним священним обов'язком залишається материнство і збереження домашнього вогнища.

Проте, як довела львівська дослідниця становища української жінки в традиційній родині, історик Оксана Кісь, берегинство не належить до суто українських глибинних традиційних явищ. Це – модерний міф, сформований у 80 – 90-х роках ХХ століття як